

Obrona Lwowa w świetle relacji „Gońca Częstochowskiego” z listopada 1918 r.

*„O mamó, otrzyj oczy,
z uśmiechem do mnie mów,
a krew co z piersi broczy,
ta krew to za nasz Lwów!
Ja biłem się tak samo
jak starsi, mamó chwal!
Tylko mi ciebie, mamó,
tylko mi Polski żal!(...)”¹*

Miejsce i rola Lwowa w dziejach narodu polskiego zostało wielokrotnie opisane w literaturze polskiej, opracowaniach historyków oraz w licznych publikacjach. Zawsze podkreślano, iż jego mieszkańcy za każdym razem lojalnie wypełniali obowiązki względem swej ojczyzny. Umieszczoną w herbie dewizę „Semper fidelis” (łac. zawsze wierny) odczytywano dosłownie. Uczyniono z niej symbol postawy miasta w najtrudniejszych okresach dziejów ziem polskich².

Lwów został założony ok. 1250 r. przez księcia Daniela I Halickiego, który wywodził się z dynastii Rurykowiczów. Nazwa miasta pochodzi najprawdopodobniej od imienia księcia Leona, syna jego założyciela. Książę Halicki Leon ok. 1269 r. przeniósł się z Halicza do nowo zbudowanego miasta, które w późniejszych latach zostało stolicą Rusi Czerwonej. Po rusku nosiło nazwę Lwihorod. Gdy przeszło pod panowanie polskie, zmieniło nazwę na Lwów³. W chwili przejścia miasta przez króla Kazimierza Wielkiego, tj. w 1340 r. miasto zamieszkiwane było przez wiele nacji⁴. Z czasem jednak żywioł polski stawał się coraz bardziej dominujący. Według statystyk, w 1910 r. stołeczny Lwów zamieszkiwało 206 tys. ludności. Najwięcej było Polaków – 105 tys., drugą grupę pod względem liczebności stanowili Żydzi – 57

¹ A. Oppman „Orlatko” <http://solidarni2010.pl/34195-artur-oppman-orlatko-obroncom-lwowa-1-listopada-1918>, dostęp 22 lutego 2019 r.

² M. Klimecki, *Lwów 1918–1919*, Warszawa 1998, s. 5.

³ I. Chodyniecki, *Historja stołecznego Królestwa Galicyi i Lodomerji Miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów teraźniejszych w r. 1829 wydana*, Lwów 1865, s. 24.

⁴ *Obrona Lwowa. Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie 1918–1920, Relacje uczestników, Przedmowa do obecnego wydania*, red. A. Leinwand, t. I, Warszawa 1991, s.10.

tys., natomiast Ukraińców zamieszkiwało 39 tys.⁵ Oprócz nich występowały także Niemcy w liczbie ok. 6 tys.⁶

Wybuch I wojny światowej okazał się dla miasta brzemienny w skutkach. Najpierw w nocy z 2 na 3 września 1914 r., wskutek wymuszonego sytuacją na froncie odwrotu wojsk austro-węgierskich⁷, zostało ono zajęte przez armię rosyjską. Następnie po rozpoczętej w pierwszych dniach maja 1915 r. kontrofensywie Państw Centralnych, 22 czerwca 1915 r. znalazło się ponownie pod władzą Austrii⁸.

Ludność Lwowa w czasie I wojny światowej bardzo ucierpiała. Mieszkańcy byli anemiczni i wychudzeni oraz bardzo schorowani. Młodzież nękała gruźlica. Wybuchła pandemia choroby zwanej „hiszpańską grypą”⁹. Wojna przyniosła również znaczne straty w infrastrukturze miejskiej: uszkodzenia dróg i kolei, zniszczenia w parkach związane z wycinką drzew na cele wojskowe, rekwizycje majątków prywatnych i komunalnych, koszty związane z kwaterunkiem i innymi usługami na rzecz wojska, a także będące wynikiem braku remontów, utraty rynków zbytu oraz poboru, którym objętych zostało ogółem 12 tys. mężczyzn. Wielu z nich poległo zresztą na polach bitewnych – np. spośród 600 oficerów przeżyło zaledwie 90. Ci, którym udało się przeżyć okrucieństwo wojny, powracali do zubożałego miasta¹⁰.

Zakończenie wojny oraz rozpad monarchii austro-węgierskiej nie przyniosły jednak mieszkańcom upragnionego pokoju. Rozbudzona postanowieniami traktatu brzeskiego¹¹ ukraińska świadomość narodowa zaowocowała 19 października 1918 r., gdy na zgromadzeniu ukraińskich reprezentantów lokalnych społeczności Jewhen Petruszewicz przedstawił uchwałę Ukraińskiej Narodowej Rady (UNR) głoszącą utworzenie Państwa Ukraińskiego (Zachod-

⁵ M. Klimecki, op. cit., s. 10.

⁶ K. Zamorski, *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Ludność Galicji w latach 1857–1910*, Kraków–Warszawa 1989, s.103.

⁷ J. Bator, *Wojna galicyjska. Działania armii austro-węgierskiej na froncie północnym (galicyjskim) w latach 1914–1915*, Kraków 2005, s. 61.

⁸ Ibidem, s. 274.

⁹ Hiszpańska grypa – pandemia przetoczyła się w okresie 12 miesięcy w latach 1918–1919, w trzech osobnych falach, przez Europę, Azję, Afrykę i Amerykę Północną. Pierwsza fala nadeszła wiosną 1918, była wysoce zakaźna, ale łagodna w przebiegu i nie wzbudziła zaniepokojenia. Druga fala, od sierpnia 1918, odznaczała się niezwykle wysoką śmiertelnością. Największe ogniska grypy występowały na froncie i w obozach, skąd choroba z łatwością przenosiła się na ludność cywilną. Nawet przy najlepszej opiece medycznej 1/3 chorych umierała. Do Europy grypę sprowadzili amerykańscy żołnierze. Trzecia fala pandemii miała miejsce między końcem 1918 r. a marcem 1919 r. https://pl.wikipedia.org/wiki/Pandemia_grypy_w_latach_1918-1919, dostęp 10 listopada 2018 r.

¹⁰ A. Bonusiak, *Lwów w latach 1918–1939. Ludność–przestrzeń–samorząd*, Rzeszów 2000, s. 16–18; R. Bailly, *Miasto walczy o wolność. Obrona Lwowa w latach 1918–1919*, Lublin 2011, s. 49–50.

¹¹ Zob.: T. Krawczak, *Brzeski pokój*, [w:] J. Dziegielewska, J. Eskes, T. Krawczak, J. Sałkowski, J. Skowronek, A. Szwarc, J. Tyszkiewicz, *Encyklopedia historii Polski. Dzieje polityczne*, t. I, Warszawa 1994, s. 82.

nioukraińskiej Republiki Ludowej)¹². Doprowadził tym samym do wybuchu konfliktu z odradzającą się Rzeczpospolitą na ziemiach Galicji Wschodniej i Wołynia, trwającego do 22 maja 1919 r.

W Galicji utworzono Polską Komisję Likwidacyjną (PKL). Do jej utworzenia przyczyniło się „Orędzie Rady Regencyjnej do narodu polskiego” z 7 października 1918 r., w którym zapowiedziano: utworzenie niepodległego państwa, które będzie obejmowało wszystkie ziemie polskie, z dostępem do morza, z polityczną i gospodarczą niezawisłością¹³. Siedzibą PKL miał być Lwów¹⁴. Polskie prawa do Lwowa uważano za całkowicie naturalne i uzasadnione, nie dostrzegając równie emocjonalnego związku Ukraińców z tym miastem. Ludność ukraińska ignorowała przeszłość miasta, które należało do Rzeczypospolitej od połowy XIV w., odwołując się do najstarszego okresu jego dziejów, po których zostały bardzo nieliczne i mało czytelne świadectwa materialne¹⁵.

31 października 1918 r. był we Lwowie dniem szczególnej aktywności, ponieważ następnego dnia miała odbyć się uroczystość przyłączenia miasta do Polski. Swoją wizytę zapowiedziała delegacja PKL¹⁶. Miało to być początkiem nowej ery dla miasta i jego mieszkańców, gdzie historia niewoli zostanie zapomniana, a ludzie będą mogli znowu cieszyć się wolnością, optymistycznie patrząc w przyszłość¹⁷.

By uprzędzić to wydarzenie, w nocy z 31 października na 1 listopada 1918 r. Ukraińcy dokonali zamachu, który przebiegał zgodnie z opracowanym przez płk. Dmytra Witowskiego i jego sztab harmonogramem¹⁸. Dnia 1 listopada 1918 r. żołnierze austro-węgierscy pochodzenia ukraińskiego opanowali większość gmachów publicznych we Lwowie: Ratusz, Namiestnictwo, Komendę Policji, Bank, Sejm i inne ważne miejsca w mieście. Narodowa, niebiesko-żółta ukraińska flaga została wywieszona na wieży Ratusza¹⁹.

Około godz. 5.00 Lwów został odcięty od reszty Galicji Wschodniej, wstrzymano ruch kolejowy w kierunku Przemyśla i Krakowa. Uszkodzono linię telegraficzną w kierunku zachodnim. Paraliż komunikacyjny wewnątrz miasta spowodował również zerwanie połączeń telefonicznych. W związku z opanowaniem miasta przez oddziały żołnierzy ukraińskich, dla

¹² M. Klimecki, op. cit., s. 36. 25 stycznia 1918 r. Centralna Rada IV Uniwersałem proklamowała niepodległość Ukraińskiej Republiki Ludowej. Zob.: J. Hrycak, *Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, Lublin 2000, s. 131.

¹³ J. Misztal, *Odbudowa i rozwój państwowości polskiej w świetle dokumentów 1908–1921*, Gliwice 1993, s. 151.

¹⁴ M. Klimecki, op. cit., Warszawa 1998, s. 39.

¹⁵ Ibidem, s. 6.

¹⁶ M. Klimecki, op. cit., s. 39.

¹⁷ R. Bailly, op. cit., s. 69.

¹⁸ M. Klimecki, op. cit., s. 53.

¹⁹ Ibidem, s. 55.

Polaków stało się sprawą oczywistą, że jedyną formą przeciwstawienia się temu będzie walka zbrojna²⁰.

Wydarzenia rozgrywające się we Lwowie w listopadzie 1918 r., od początku relacjonował na swych łamach „Goniec Częstochowski”²¹ – czyli dziennik określany mianem „polityczno-społeczno-ekonomiczno-literackiego”, wydawany w oddalonej o ok. 466 km Częstochowie.

Częstochowianie byli żywo zainteresowani obroną tak cennego dla polskości miasta jakim był Lwów. Pierwsze doniesienia z miejsca walk można było znaleźć już 5 listopada 1918 r. w artykule pt.: *Lwów zajęli rusini*. Gazeta potwierdziła, że w nocy z czwartku na piątek (tj. z 31 października na 1 listopada) Rusini zajęli część Lwowa. Zostały objęte następujące urzędy: pocztę, telegraf, kolej, banki i policję. Na ulicy padały strzały. Połączenie telefoniczne i telegraficzne ze Lwowem zostało przerwane. Siły ruskie były nieznaczne. W ciągu dnia rozgrywały się walki uliczne, a przez ulice przejeżdżały automobile, z których strzelano. W mieście warty ukraińskie rozbroiły warty innych narodowości. Na rynku UNR ogłosiła, że obejmuje rząd nad wschodnią Galicją między ukraińskimi wojskami a polskimi legionistami doszło do gwałtownych starć. Komendant ukraiński ogłosił we Lwowie stan oblężenia. Gazeta na zakończenie relacji poinformowała, że Hr. Huyn został internowany²².

Z relacji „Gońca Częstochowskiego” wynikało, że opanowanie miasta przez Ukraińców przebiegło niezwykle sprawnie, a o fakcie zajęcia miasta i przejęciu władzy ludność została poinformowana następnego dnia przy pomocy rozwieszanych w mieście odezw *Do ludności miasta* w języku ukraińskim, informujących o powstaniu państwa ukraińskiego na ziemiach byłego zaboru austriackiego²³.

Pamiętnego 1 listopada 1918 r. wojskami powstańczymi dowodził kpt. Czesław Mączyński „Czyński”. Był to polski nauczyciel gimnazjalny w Jarosławiu, historyk i kapitan rezerwy artylerii²⁴. Struktury polskiego dowództwa we Lwowie ulegały ciągłym zmianom i miały charakter tymczasowy. Zastępcą kpt. Mączyńskiego a zarazem szefem sztabu został por. Stanisław Łapiński-Nilski. Powstał Polski Komitet Narodowy składający się z członków

²⁰ J. Ślipiec, *Lwów. 1–22 listopada 1918 roku*, Pruszków 1997, s. 12.

²¹ „Goniec Częstochowski” – polski dziennik kulturalno-społeczny ukazujący się w latach 1906–1939, wydawany przez Franciszka Dionizego Wilkoszewskiego – zob. T. Mielczarek, *Od „Monitora” do „Gońca Reklamowego”*. *Dzieje prasy częstochowskiej (1769–1994)*, Kielce 1996, s. 20–21. Ze względu na nakład i nieprzerwany okres ukazywania się, był najbardziej opiniotwórczym dziennikiem częstochowskim.

²² „Goniec Częstochowski” 237/1918, s. 2–3. Hr. Carl von Huyn był namiestnikiem Galicji, około południa 1 listopada przekazał władzę swemu zastępcy Ukraińcowi Wołodomyrowi Decykewyczemu, który przekazał swoje uprawnienia delegacji ukraińskiej, czyli UNR – zob. J. Ślipiec, op. cit., s.12.

²³ Ibidem, s.12.

²⁴ Ibidem, s.13.

Rady Miejskiej i przedstawiciele podolaków, wydając odezwę „Do ludności Lwowa”, wzywającą wszystkich mężczyzn polskich, cywilów i wojskowych do bezzwłocznego zgłaszania się do polskich szeregów²⁵. Po dokonaniu obliczeń, jakimi środkami dysponuje ludność, która stanęła do walki okazało się, że jest to zaledwie 80 ludzi uzbrojonych w 64 karabiny. Nie było niezbędnych w walkach ulicznych karabinów maszynowych, granatów ręcznych, armat, czy samochodów pancernych. Jednak wśród ludzi panowała wiara w zwycięstwo i silna wola dokonania tego. Dlatego właśnie podjęto decyzję o walce²⁶.

Kolejna relacja z wydarzeń rozgrywających się na ulicach Lwowa ukazała w „Gońcu...” 10 listopada 1918 r. w artykule pt.: *Walki we Lwowie*. Informowano, że komenda wojsk polskich ogłosiła we Lwowie mobilizację wszystkich mężczyzn w wieku od 17 do 35 lat. Informator gazety donosił, że Polacy zdobyli na Rusinach 13 karabinów maszynowych, gmach poczty był rozpaczliwie broniony za pomocą granatów ręcznych, a do niewoli ostatecznie wzięto ok. 200 żołnierzy ukraińskich. Na dworcu zebrano dosyć amunicji, karabinów zwykłych i maszynowych i opanowano cały materiał kolejowy. Ukazała się również informacja o rozwieszanych na ulicach miasta odezwach UNR, w których instytucja ta wzywa ludność ruską „ażeby wzięła do ręki siekiery”. Z nadchodzących ze wschodu skąpych wiadomości wynikało, że starorusini nie pochwalali taktyki ukraińskiej i zachowywali wobec Polaków przychylną neutralność²⁷. Rozkaz wydany przez stronę polską w dniu 4 listopada powoływał Polaków w wieku od 17 do 35 lat zdolnych do noszenia broni. W drugiej dekadzie listopada dzięki mobilizacji znalazło się 6022 żołnierzy, wśród nich 1421 młodocianych²⁸. Bitwa o Dworzec Główny rozegrała się w dniach 2–4 listopada. Dzięki zdobyciu tego obiektu Polacy zyskali ponad 12 tys. karabinów i ponad 2 mln sztuk amunicji²⁹.

Tydzień później „Goniec Częstochowski”, powołując się na lwowską gazetę „Pobudka” opisał z kolei bestialskie akty mordów zbrodniarzy ukraińskich dokonane na cywilnej ludności³⁰:

Ulicą Łyczkowską szedł mężczyzna w cywilnym ubraniu, zatrzymał go żołdak ukraiński, by mu odebrać buty. Strzał karabinowy i ... żołdak buty ściągnął.

²⁵ M. Klimecki, op. cit., s. 60–61. Tekst odezwy – zob.: Cz. Mączyński, *Boje lwowskie*, t. 2, Warszawa 1921, s. 195.

²⁶ W. Nekrasz, *Harczerze w bojach. Przyczynek do udziału młodzieży polskiej w walkach o niepodległość Ojczyzny w latach 1914–1921*, cz. 1, Warszawa 1930, s. 39.

²⁷ „Goniec Częstochowski” 242/1918, s. 2. Starorusinami nazywano przedstawicieli nurtu rusofilskiego wśród Ukraińców, przeciwników opcji niepodległościowej i zwolenników współpracy z Rosją – zob. *Słownik języka polskiego*, J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiecki, t. VI, Warszawa 1915, s. 397.

²⁸ J. Ślipiec, op. cit., s. 25.

²⁹ Ibidem, s. 21.

³⁰ „Goniec Częstochowski” 248/1918, s. 2.

Kolejny przykład dotyczył napaści na studenta:

Na ul. Karola Ludwika przystąpił „oficer” ukraiński do akademika z Królestwa i kazał mu plackiem położyć się na ziemi. Akademik wzbraniał się ulec rozkazowi, hajdamaka przyłożył mu rewolwer do piersi i powtórzył rozkaz, poczem do leżącego strzelił. Kula przeszła pierś leżącego³¹.

Następnie dziennik podał informację, że, po skończonym zawieszeniu broni ukraińscy żołnierze zaczęli strzelać do kobiet stojących przed sklepami. Dziesiątki lwowianek zostało zabitych³².

W związku z tym, że większość mężczyzn zdolnych do służby wojskowej znajdowała się w wojsku, albo w obozach jenieckich odnoszono sukcesy na polu bitwy dzięki młodym „żołnierzom”. Oddziały obrońców miasta składały się przeważnie z młodzieży, często niepełnoletniej – stąd nazwa „Orlęta lwowskie”³³, która porzuciwszy szkołę, czy warsztaty oddawała miastu swą gotowość do walki. Przykładem dobrze zorganizowanej komórki walczącej z wrogiem, składającej się z nieletnich chłopców, była kompania sztabowa pchor. Mieczysława Selzera zebrana w Domu Akademickim. Ich przeciętny wiek wynosił około 14–15 lat. Chociaż był to oddział nieliczny, chłopcy byli dobrze zorganizowani i zdyscyplinowani, a także mocno zdeterminowani. Nadawali się do roli, którą zresztą chętnie przyjęli, a mianowicie do służby w łączności. Szybko i sprawnie przenosili rozkazy z dowództwa do oddziałów oraz meldunków, a także z oddziałów i meldunków, z powrotem do dowództwa. Wielokrotnie przechodzili przez front na drugą stronę z ważnymi pismami, umiejętnie omijając pilnie strzeżone pozycje. Młodzi mężczyźni mieli jednak większe ambicje i pod okiem starszych znajomych przygotowywali się do roli obrońców. Około 7 listopada w kompanii sztabowej doszło nawet do „buntu”. Domagali się bowiem przydziału broni, co udało im się „wywalczyć”³⁴. W szeregach walczącej młodzieży znajdowały się harcerki i harcerze. Na początku listopada istniało siedem męskich drużyn harcerskich, w których znajdowało się ok. 110 harcerzy. Około czterdziestu z nich przeszło szkolenie paramilitarne w ramach Polskiej Organi-

³¹ Ibidem, s. 2.

³² M. Klimecki, op. cit., s. 81. Opisy terrorystycznych ataków ukraińskich zamieszczano w „Pobudce” pod tytułem, „jako materiał dla przyszłych historyków”. Są to kopie rozkazów i zarządzeń datowanych w Wiedniu w pierwszych dniach listopada o trudnej do potwierdzenia autentyczności i mimo wszystko drugorzędnej wartości poznawczej. Dziennik „Pobudka” zaczął ukazywać się we Lwowie od 6 listopada 1918 r., w którym oprócz informacji o przebiegu walk zamieszczano wzmianki o zachowywaniu się Ukraińców. Ton tych wypowiedzi był bardzo obraźliwy dla przeciwnika. W gazecie „Pobudka” cytowanej przez „Gońca...” można było znaleźć opisy rzeczywistych, a także wymyślonych przez dziennikarzy przestępstw popełnionych przez żołnierzy ukraińskich na cywilach. Zob. L. Mrocza, *Wojenna „Pobudka” lwowska 1918–1919*, [w:] *Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.*, t. 3, pod red. J. Jarowieckiego, Kraków 1996, s. 171.

³³ *Obrona Lwowa...*, s. 6.

³⁴ A. Jakubowski, *Walki listopadowe we Lwowie w świetle krytyk*, [w:] *Obrona Lwowa...* s. 108.

zacji Wojskowej³⁵. Harcerki w zależności od zapotrzebowania pełniły różne służby: w magazynach, na kuchni, a przede wszystkim służbie sanitarnej, wywiadowczej, czy kurierskiej. Nieraz pełniły dwie służby równocześnie³⁶. W Szkole Konarskiego najmłodszy obrońcy pod dowództwem pani Kamińskiej żony kapitana Marcina Kamińskiego, przygotowywali wraz z kobietami pasy z zasobnikami naboju, a także pomagali w kuchni, szczególnie przy obieraniu ziemniaków³⁷.

Cała organizacja bojowników walczących o polskość Lwowa opierała się przede wszystkim na zaufaniu dowódcom, wierzone w ich sprawność i umiejętność podejmowania słusznych decyzji³⁸. Młodociane „orły i orlice”, dzieci żyjące duchem harcerskim umiały w lot odnaleźć się w zaistniałej sytuacji i nieraz przyniosły korzyść pierwszorzędą. Byli to wspaniali wywiadowcy, znakomici łącznicy, noszący niezwykle szybko i sprawnie meldunki, rozkazy czy raporty. Pełni młodzieńczej werwy ochoty, znający wszystkie zaułki swych rodzimych dzielnic, stanowili nieoceniony element potrzeb wojskowych. Znajdowali się zawsze „pod ręką” w komendach, w oddziałach bojowych, magazynach. Przynosili żywność, amunicję, porzuconą broń. Informowali także o pozycji wojsk ukraińskich. Wszędzie ich było pełno. Starsi chłopcy brali udział w akcjach bojowych³⁹.

Jak pisze w swych wspomnieniach z tego okresu Wacław Lipiński, nikt z walczących nie chciał starć zbrojnych z Ukrainą. Wierzyli oni, że naród polski i ukraiński przez wiele wieków żyjący ze sobą w najbliższym sąsiedztwie musi prędzej, czy później dojść do wzajemnego porozumienia. Wynikało to z dziejowej linii zdarzeń i związane było ze stosunkami politycznymi, kulturalnymi i gospodarczymi⁴⁰.

Nadzieje na pokojowe współistnienie w ramach jednego państwa polskiego, jesienią 1918 r. okazały się jednak złudne. Ludność polska mieszkająca we Lwowie nie poddawała się, a wręcz odwrotnie wzajemnie mobilizowała się do walki z wrogiem, jednocześnie prosząc o pomoc z zewnątrz.

Niewystarczająca ilość walczących mężczyzn sprawiła, że do walki włączyły się również kobiety. W „Gońcu Częstochowskim” z 14 listopada 1918 r. można znaleźć informację

³⁵ M. Klimecki, op. cit., s. 43., Polska Organizacja Wojskowa została utworzona w sierpniu 1914r. Była to wojskowa działalność konspiracyjna skierowana przeciwko Rosji. Rozwiązana została w grudniu 1918 r. Zob.: T. Nałęcz, *Polska Organizacja Wojskowa 1914–1918*, Wrocław 1984.

³⁶ E. Maleczyńska, *Harcerki w listopadowej obronie Lwowa*, „Rocznik Towarzystwa Badania Historii Obrony Lwowa i Województw Południowo-Wschodnich, t. II, Lwów 1937, s. 95–96.

³⁷ R. Bailly, op. cit., s. 146.

³⁸ A. Jakubowski, op. cit., s. 115.

³⁹ Ibidem, s. 120

⁴⁰ W. Lipiński, *Wśród lwowskich orląt*, Warszawa 1992, s. 10.

głoszącą, że na murach miasta Lwowa pojawiła się odezwa kobiet polskich o następującej treści:

My kobiety Polki, prosimy Was wszystkich mężczyzn, na wszystko, co święte i polskie, na Wasz honor: Ratujcie nasz Lwów, który tonie w krwi naszych braci! Jeżeli nie będzie miał szybkiej pomocy, zawiadną nim nasi wrogowie. Jeżeli szliście w obronie obcej sprawy, tem bardziej idźcie teraz, kiedy woła na Was Ojczyzna! Jeżeli jesteście tchórzami i boicie się, to my kobiety, żądamy aby nam wolno było wstąpić jako ochotniczki, a wszystkie staniemy jak jeden mąż. Podpisano: Polskie kobiety⁴¹.

Kobiety stanowiły bardzo ważną grupę chętną do niesienia pomocy. Działały w jednostkach sanitarnych, zaopatrujących walczących w żywność, a także w komórkach wywiadowczych i kurierskich.

W artykule, który ukazał się w „Gońcu Częstochowskim” 12 listopada pt.: *Śmiertelny bój o Lwów* znalazła się relacja osoby przybyłej tego dnia ze Lwowa. Przekazała ona kolejne wieści z pola walki. Polacy przez trzy dni zdobywali kasarnię (koszary) Ferdynarda, które „Rusini” zaciekle bronili⁴². obrońcy zdobyli drugi szaniec biorąc jeńców do niewoli. Połowa miasta była w rękach polskich. „Rusini” mieli przewagę liczebną, a jeszcze przybywały posiłki. Ogółem było ich 8 tysięcy. Informator donosił, że nawet kobiety wstępowały w szeregi, 10–12 letni chłopcy okazywali się walecznością napadając na całe oddziały „rusinów”⁴³. Dnia 17 listopada „Goniec...” po raz kolejny pisał, że głównym elementem zapału i oporu jest młodzież i to niejednokrotnie ta najmłodsza idąca od pierwszych dni na czele. Gazeta informowała, że na łamach Lwowskiej „Pobudki” w nr 10, w artykule redaktora Szaroty ukazał się hołd dla walczącej młodzieży: *Cześć Ci polska młodzieży!* Dziennik zwrócił również uwagę na bohaterstwo polskich kobiet, które niejednokrotnie walczyły z bronią w ręku⁴⁴

Kiedy w mieście zaczynało brakować amunicji, żywności i polska przewaga zaczęła słabnąć, wysłano do Warszawy, Krakowa i Przemyśla kurierów z prośbą o pomoc. Lotnicy przekazali odpowiedź, że za kilka dni nadejdzie wsparcie. Ta myśl podtrzymywała zapał walczących z wrogiem i dzięki niej wytrwali do nadejścia odsieczy⁴⁵.

„Goniec Częstochowski” informował nie tylko o sukcesach, jakie miały miejsce na placu boju, ale również o ciężkim położeniu obrońców. W krótkiej notatce z 17 listopada zatytu-

⁴¹ „Goniec Częstochowski” 245/1918, s. 2.

⁴² Atak na koszary Ferdynanda Polacy rozpoczęli 4 listopada 1918 r. Próby ich zdobycia zakończyły się sukcesem 18 listopada o godz. 6.00; F. Jarzębiński, *Prawy pododcinek sektora Bema w obronie Lwowa 3–22 listopada 1918 r.*, [w:] *Obrona Lwowa. Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie 1918–1920, Relacje uczestników*, red. A. Leinwand, t. II, Warszawa 1993, s.174–191.

⁴³ „Goniec Częstochowski” 243/1918, s. 1.

⁴⁴ Ibidem, s. 1.

⁴⁵ W. Nekrasz, op. cit., s. 42.

łowanej *O pomoc dla Lwowa*, w której cytując „Kurier Warszawski”, doniesiono o wydaniu przez Józefa Piłsudskiego odpowiednich zarządzeń w sprawie wysłania posiłków wojskowych w związku z walkami do Lwowa⁴⁶. Dwa dni później w artykule pt: *Na odsiecz Lwowa*. Poinformowano, że w Warszawie odbyło się zebranie Lwowian mieszkających w Warszawie, na którym uchwalono rezolucję do Rządu Polskiego, przedłożoną następnie Komendantowi Piłsudskiemu. Ponadto postanowiono zwołać komitet, który będzie zajmował się pomocą dla Lwowa. W rezolucji domagano się od rządu by ten podjął decyzję o wysłaniu ekspedycji wojskowej w celu przywrócenia porządku i bezpieczeństwa w barbarzyńsko niszczonej części kraju a zwłaszcza we Lwowie. Równocześnie domagano się pomocy aprowizacyjnej i sanitarnej dla cierpiącej ludności. Wezwano rząd polski do natychmiastowego zorganizowania komunikacji lotniczej w celu uzyskania dokładnych wiadomości o sytuacji we Lwowie oraz dla niesienia otuchy jego bohaterskim obrońcom. Na czele delegacji, która udała się do Komendanta Piłsudskiego stanęli prof. Bogucki i prof. Łukasiewicz. Gazeta informowała również, że gen. Tadeusz Rozwadowski wyraził gotowość objęcia dowództwa wojsk mających udać się na odsiecz Lwowa⁴⁷.

Kilka dni później uzupełniono powyższe informacje w artykule zatytułowanym identycznie jak w dniu 20 listopada: *Na odsiecz Lwowa*. Dziennik podał, że dnia 21 listopada generał Tadeusz Rozwadowski, któremu powierzono naczelne dowództwo nad oddziałami przeznaczonymi na odsiecz Lwowa opuścił w nocy Warszawę. Generał miał za zadanie zorganizować również zaprowiantowanie miast Przemyśla i Lwowa⁴⁸. W tym samym dniu do Lwowa przybyła kolejną grupą gen. Bolesława Roja licząca ok. 200 żołnierzy⁴⁹. Informacja o tym wydarzeniu znalazła się w „Gońcu...” z 22 listopada, w artykule pt: *Na obronę Lwowa*⁵⁰. Generał B. Roja po przybyciu do Lwowa wysłuchał meldunków dowodzących oddziałami polskimi kpt. Czesława Mączyńskiego oraz ppłk. Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego. Przed północą 21 listopada nastąpił odwrót ukraińskich oddziałów wojskowych. Od ujętych w nocy jeńców dowiedziano się, że dowództwo ukraińskie wydało rozkaz o ewakuacji wojsk ukraińskich z miasta⁵¹. Po ciężkich działaniach obronnych, 22 listopada, cały Lwów był już w polskich rękach. Nie omieszkał poinformować o tym fakcie „Goniec Częstochowski” w artykule

⁴⁶ „Goniec Częstochowski” 248/1918, s. 8.

⁴⁷ „Goniec Częstochowski” 250/1918, s. 2. Dnia 19 listopada generał Tadeusz Rozwadowski otrzymał komendę nad polskimi siłami walczącymi w Galicji. Zob.: M. Klimecki, op. cit., s. 131.

⁴⁸ „Goniec Częstochowski” 243/1918, s. 1–2.

⁴⁹ M. Klimecki, op. cit., s. 179.

⁵⁰ „Goniec Częstochowski” 252/1918, s. 2.

⁵¹ M. Klimecki, op. cit., s. 124.

pt.: *Lwów zdobyty*. Przekazano informację, że Lwów jest całkowicie zajęty przez 4 i 5 pułki piechoty pod dowództwem gen. Roji, a Ukraińcy cofają się na wschód⁵².

W pamiętnym listopadzie 1918 r. polskiej ludności mieszkającej we Lwowie przypadła niezwykła rola. Wśród obrońców Lwowa występowali przedstawiciele wszystkich grup, warstw i klas społecznych: urzędnicy, grupa ludzi wykształconych-inteligencja, młodzież akademicka, uczniowie szkół średnich, kolejarze, robotnicy, a także motłoch uliczny tzw. baciarze lwowscy oraz ludność gmin podmiejskich⁵³. Wiele osób mogło wykazać się odwagą, męstwem i zabłysnąć przykładowym bohaterstwem. Wszyscy poczuli się odpowiedzialni za to polskie miasto. W Obronie Lwowa chodziło przede wszystkim o sam Lwów, który był sercem i ośrodkiem ziemi: *od wieków pługiem polskiej kultury oranej, a w walkach ze wschodem okupionej stukrotnie rubinami krwi naszych przodków*⁵⁴. Jednak sam Lwów nie mógł wejść w skład odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej i wszyscy doskonale to rozumieli. Udział polskiej młodzieży: studentów, harcerzy, gimnazjalistów oraz tych najmłodszych uczniów, biorącej udział w obronie Lwowa w listopadzie 1918 r., spontanicznie przyłączającej się do obrony miasta, jest wzorem poświęcenia i niesłychanej odwagi, którą należy stawiać za przykład. Ich heroiczna i ofiarna walka z przeważającymi siłami ukraińskimi to przykład niezwykłego patriotyzmu i bohaterstwa. Wielu z nich straciło życie lub odniosło ciężkie rany. Nie było dla nich straszna wizja tego czym może zakończyć się udział w walce. Patrzyli na to, jak na zwykłą, naturalną powinność wobec Polski, Lwowa oraz swoich rodzin, których bronili brawurowo i niezłomnie. W walkach prowadzonych we Lwowie do dnia 22 listopada 1918 r. uczestniczyły z bronią w ręku, bądź w służbach pomocniczych 6022 osoby. Dużą grupę, bo aż 1374 osoby stanowili uczniowie szkół powszechnych, średnich i wyższych. 2640 obrońców Lwowa miało mniej niż 25 lat⁵⁵. W wyniku odniesionych ran lub w walce śmierć poniosło 439 żołnierzy i członków wojskowej służby sanitarnej, w tym 12 kobiet. Aż 120 osób poległych byli to uczniowie szkół powszechnych i średnich, a 76 – to studenci szkół wyższych⁵⁶. Specjalnie dla nich stworzono Cmentarz Obrońców Lwowa, zwany też Cmentarzem Orłąt, na którym spoczęli w ziemi lwowskiej⁵⁷.

Lwów 22 listopada 1920 r. jako pierwsze i jedyne w II Rzeczypospolitej miasto polskie zostało odznaczone Krzyżem Srebrnym orderu *Virtuti Militari*. Tej uroczystej dekoracji dokonał naczelnik państwa, marszałek Józef Piłsudski. Marszałek odbierał również defiladę

⁵² „Goniec Częstochowski” 254/1918, s. 8.

⁵³ A. Jakubowski, *Obrona Lwowa...* s. 116.

⁵⁴ J. Pogonowski, *Bój o Lwów (z walk armii Ochotniczej z 1920 roku)*, Gdańsk 1921, s. 12.

⁵⁵ M. Klimecki, op. cit., s.129, Za.: *Obrona Lwowa*, t. III, Lwów 1939, s. 455–459.

⁵⁶ Ibidem, s. 129. Za.: *Obrona Lwowa*, t. III, Lwów 1939, s. 461–465.

⁵⁷ J. Ślipiec, op. cit., s. 38–40.

wojskową na rynku miasta. Najwyższe polskie odznaczenie wojskowe nadano bohaterskiemu miastu nosi do dziś z dumą dewizę „Semper Fidelis”. Została doceniona zarówno odwaga mieszkańców w czasie walk prowadzonych w listopadzie 1918 r. o zachowanie polskości miasta oraz jego późniejszy opór wobec natarcia Armii Czerwonej w 1920 r.⁵⁸ O tym ważnym wydarzeniu informował również „Goniec Częstochowski” 25 listopada 1920 r. Dziennik w artykule pt: *Naczelnik Państwa we Lwowie* relacjonował przyjazd marszałka Józefa Piłsudskiego do Lwowa w związku z drugą rocznicą oswobodzenia miasta oraz z odznaczeniem go orderem „Virtuti Militari”. Naczelnik Państwa w swej przemowie zaznaczył, że miasto Lwów jako jeden złączony żołnierz walczyło bohatersko w obronie Rzeczypospolitej. Order został własnoręcznie przypięty przez marszałka do herbu miasta⁵⁹.

Rozegrana w dniach 1–22 listopada 1918 r. batalia o Lwów była największą bitwą, która została stoczona w warunkach miejskich w trakcie konfliktu polsko-ukraińskiego⁶⁰. Dziennik „Goniec Częstochowski” od początku walk prowadzonych na ulicach Lwowa umieszczał na swych łamach relacje z wydarzeń rozgrywających się w mieście. Częstochowianie byli żywo zainteresowani tym co się dzieje na wschodzie. Dzięki osobom przybywającym z Lwowa na bieżąco byli informowani o panującej tam sytuacji. Czasem w jednym wydaniu gazety znajdowały się dwie relacje z walk. Publicyści w swych artykułach nieśli przekaz wzbudzający uczucia patriotyczne. W doniesieniach z przebiegu walk prowadzonych na terenie Lwowa można znaleźć opisy rzeczywistych, ale często też wymyślonych przestępstw, które zostały popełnione na polskiej ludności cywilnej. Kreślone przez dziennikarzy oceny kształtowały opinie i nastroje społeczne. Większość zdarzeń, w dużej mierze, potwierdzono w późniejszych opracowaniach naukowych, jakimi są relacje osób walczących na ulicach Lwowa, przede wszystkim żołnierzy i dowódców oddziałów wojskowych.

Streszczenie:

Miejsce i rola Lwowa w dziejach narodu polskiego zostało wielokrotnie opisane w literaturze polskiej, opracowaniach historyków oraz w licznych publikacjach.

1 listopada 1918 r. miała odbyć się uroczystość przyłączenia miasta do Polski. Swoją wizytę zapowiedziała delegacja PKL. Miało to być początkiem nowej ery dla miasta i jego mieszkańców, którzy mogliby znowu cieszyć się wolnością. By uprzędzić to wydarzenie, w nocy z 31 października na 1 listopada 1918 r. Ukraińcy dokonali zamachu. Wydarzenia

⁵⁸ <http://muzhp.pl/pl/e/1406/odznaczenie-lwowa-orderem-virtuti-militari>, dostęp 19 listopad 2018 r.

⁵⁹ „Goniec Częstochowski” 271/1920, s. 2.

⁶⁰ J. Ślipiec, op. cit., s. 5.

rozgrywające się we Lwowie w listopadzie 1918 r., od początku relacjonował na swych łamach „Goniec Częstochowski” – czyli dziennik określany mianem „polityczno-społeczno-ekonomiczno-literackiego”, wydawany w oddalonej o ok. 466 km Częstochowie. Rozegrana w dniach 1–22 listopada 1918 r. batalia o Lwów była największą bitwą, która została stoczona w warunkach miejskich w trakcie konfliktu polsko-ukraińskiego. Dziennik „Goniec Częstochowski” od początku walk prowadzonych na ulicach Lwowa umieszczał na swych łamach relacje z wydarzeń rozgrywających się w mieście.

Summary:

The place and role of Lviv in the history of the Polish nation has been repeatedly described in Polish literature, studies of historians and in numerous publications.

On November 1, 1918, the ceremony of joining the city to Poland was to take place. A delegation of PKL announced its visit. It was to be the beginning of a new era for the city and its inhabitants, who could enjoy freedom again. To anticipate this event, on the night of October 31 to November 1, 1918, the Ukrainians carried out an assassination. Events taking place in Lviv in November 1918, from the beginning he reported in his pages "Goniec Częstochowski" – that is, the diary referred to as "political-socio-economic-literary", published in about 466 km away Częstochowa. The battle for Lviv that took place on November 1–22, 1918 was the largest battle that was fought in urban conditions during the Polish-Ukrainian conflict. The "Goniec Częstochowski" daily from the beginning of the fighting in the streets of Lviv published in its pages reports on events taking place in the city.

Słowa kluczowe:

Lwów, Obrona Lwowa, I wojna światowa, Goniec Częstochowski

Key words:

Lviv, Defense of Lviv, World War I, Goniec Czestochowski

Bibliografia

Opracowania:

1. Bailly R., *Miasto walczy o wolność, Obrona Lwowa w latach 1918–1919*, Lublin 2011.
2. Bator J., *Wojna galicyjska. Działania armii austro-węgierskiej na froncie północnym (galicyjskim) w latach 1914–1915*, Kraków 2005.
3. Bonusiak A., *Lwów w latach 1918–1939. Ludność–przestrzeń–samorząd*, Rzeszów 2000.
4. Chodyniecki I., *Historja stołecznego Królestw Galicyi i Lodomeryi Miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów terażniejszych w r. 1829 wydana*, Lwów 1865.
5. Hrycak J., *Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, Lublin 2000.
6. Jakubowski A., *Walki listopadowe we Lwowie w świetle krytyk [w:] Obrona Lwowa. Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie 1918–1920, Relacje uczestników*, t. I, red. A. Leinwand, Warszawa 1991.
7. Jarzębiński F., *Prawy pododocinek sektora Bema w obronie Lwowa 3–22 listopada 1918 r. [w:] Obrona Lwowa. Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie 1918–1920, Relacje uczestników*, red. A. Leinwand, t. II, Warszawa 1993.
8. Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiecki W., *Słownik Języka Polskiego*, t. VI, Warszawa 1915.
9. Krawczak T., *Brzeski pokój [w:] J. Dzięgielewski, J. Eskes, T. Krawczak, J. Sałkowski, J. Skowronek, A. Szwarz, J. Tyszkiewicz, Encyklopedia historii Polski. Dzieje polityczne*, t. I, Warszawa 1994.
10. Klimecki M., *Lwów 1918–1919*, Warszawa 1998.
11. Lipiński W., *Wśród orląt lwowskich*, Warszawa 1992.
12. Małczyńska E., *Harcerki w listopadowej obronie Lwowa*, „Rocznik Towarzystwa Badania Historii Obrony Lwowa i Województw Południowo-Wschodnich”, t. II, Lwów 1937.
13. Mielczarek T., *Od „Monitora” do „Gońca Reklamowego”. Dzieje prasy częstochowskiej (1769–1994)*, Kielce 1996.

14. Misztal J., *Odbudowa i rozwój państwowości polskiej w świetle dokumentów 1908–1921*, Gliwice 1993.
15. Mrocza L., *Wojenna „Pobudka” lwowska 1918–1919* [w:] *Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.*, t. 3, red. J. Jarowieckiego, Kraków 1996.
16. Nałęcz T., *Polska Organizacja Wojskowa 1914–1918*, Wrocław 1984.
17. Nekrasz W., *Harcerze w bojach. Przyczynek do udziału młodzieży polskiej w walkach o niepodległość Ojczyzny w latach 1914–1921*, cz. 1, t. I, Warszawa 1930.
18. Pogonowski J., *Bój o Lwów (z walk armii Ochotniczej z 1920 roku)*, Gdańsk 1921.
19. Ślipiec J., *Lwów 1–22 listopada 1918 roku*, Pruszków 1997.
20. Zamorski K., *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Ludność Galicji w latach 1857–1910*, Kraków–Warszawa 1989.

Źródła elektroniczne:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Pandemia_grypy_w_latach_1918–1919, dostęp 10 listopada 2018 r.
2. <http://muzhp.pl/pl/e/1406/odznaczenie-lwowa-orderem-virtuti-militari>, dostęp 19 listopad 2018 r.
3. <http://solidarni2010.pl/34195-artur-oppman-orlatko-obroncom-lwowa-1-listopada-1918>, dostęp 22 luty 2019 r.